

БОЈАНА КРСМАНОВИЋ (Београд)

О ПРОБЛЕМУ АКУМУЛАТИВНЕ ВОЈНЕ ВЛАСТИ *СТРАТЕГА, МОНОСТРАТЕГА И СТРАТЕГА АВТОКРАТОРА*

У раду су разматрана два проблема: први се односи на квалификацију термина тематски стратег, моностратег и стратег автократор а други на командну власт која се везује за поменута именована. У питању су официри који су располагали командном влашћу највишег степена. Међутим, једино се за стратега теме може рећи да представља технички термин, тј. функцију у правом смислу речи, будући да су надлежности тог званичника биле јасно одређене. За моностратега и стратега автократора у многим случајевима није јасно да ли је реч о посебним дужностима, или о специјалним овлашћењима која увећавају већ постојећу власт војних званичника. Примери везани за сва три именована појединачно су разматрани, како би се анализом изворних података пружила што јаснија слика о својствима командне власти која је из њих произлазила.

Командна овлашћења највишег ранга карактерише акумулативно својство војне власти која из њих проистиче. У Византији су врх војне хијерархије представљале оне функције које су имале потенцијал да у високом или највишем степену обједине заповедништво над трупама различитог рода и географског порекла. Како потенцијал војних функција није представљао константу, у зависности од саме епохе врховну команду Царства репрезентовале су различите дужности.

У прошлој свесци *Зборника радова*¹ разматран је проблем развоја потенцијала функције доместика схола, тј. постепеног ширења командних овлашћења овог официра: у почетку, реч је била о заповеднику тагме схола коме је првенство у службеној хијерархији омогућило надређену позицију у односу на заповеднике преостале три престоничке тагме (екскубита, хиканата и τοῦ ἀρχμοῦ);² у следећој етапи развоја, овај официр стекао је командну власт и над провинцијским, тј. тематским војним јединицама, поставши тако главнокомандујући над војском у походу у одсуству цара. Реч је о процесу централизације врховне ко-

¹ *Крсмановић*, Потенцијал 401–426.

² Детаљније *Крсмановић*, Потенцијал 404–405.

манде Царства која је, око средине 9. века, спроведена управо преко функције доместика схола. Но, пре централизације, доминантну улогу у војној хијерархији имали су тематски стратежи. С друге стране, извори показују да је у периоду пре, као и после централизације врховне команде и афирмације доместика схола, византијска реалност била разноврснија, па се отуд јављају официри којима се додељују специјални мандати, препознатљиви у терминима моностратег и стратег автократор.

Тема овог рада јесу, дакле, војна овлашћења чији су носиоци у изворима означени терминима тематски стратег, моностратег и стратег автократор. У питању су званичници који су неспорно располагали командном влашћу највишег ранга, те су као такви припадали врху војне хијерархије. Међутим, није сасвим јасно да ли се њихова овлашћења могу подвести под функције у правом смислу речи, тј. да ли се термини којима су означена могу схватити као технички. Та дилема се не односи на стратега теме, пошто тај термин подразумева сасвим конкретно и специфично значење: у питању је војни и управни намесник једног административног округа, тј. теме. За разлику од моностратега и стратега автократора, тематски стратежи се редовно наводе у византијским службеним ранг-листама, тј. тактиконима.³ Управо је на основу тог критеријума у византологији и дошло до поделе функција на тзв. званичне — оне чији се носиоци у хијерархијском поретку од вишег ка нижем наводе у тактиконима, и тзв. незваничне — оне о којима нема података у византијским службеним ранг-листама, али које се јављају у другим изворима. У литератури је присутно мишљење да тзв. незваничне функције и нису функције у правом смислу речи, јер су у питању именовања и овлашћења која се не означавају техничким већ књижевним терминима. То, заправо, значи да се под тим изразима крије описно објашњење власти неког византијског званичника.⁴

Треба истаћи да изучавање византијског државног апарата у великој мери отежава терминологија на коју се наилази у изворима, будући да византијски писци нерадо користе тзв. техничке термине. Та чињеница се најчешће потврђује у домену изражавања функција (тј. у опису стварне власти неког појединца),⁵ али не само у тој сфери. Рецимо, у историјама и хроникама управно-војни округ ређе ће бити означен као *ἴεμα* (θέμα) — термином несумњиво техничког садржаја, а много чешће изразима као што су *ἐπαρχία*, *γῆ*, *χώρα*.⁶ У означавању вр-

³ Тактикони садрже и податке о нижим официрима који су припадали штабу тематског стратега. Најдетаљнија листа налази се у ФК, *Oikonomidēs*, Listes 109, 111.

⁴ *Oikonomidēs*, Listes 334. О подели на тзв. званичне и незваничне дужности в. *Крсмано-вић*, Потенцијал 394–398.

⁵ Занимљиво је нотирати да ће у изворима почасно достојанство бити прецизно наведено, док ће се функција врло често описивати, или ће пак бити наведена непотпуно (нпр. чести су подаци о стратегима — војним управницима округа, којима недостаје топоним).

⁶ На пример, у *Vita Basilii* (Theoph. Cont. 212) стоји да је Василије I потицао из земље Македонаца (*αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὄρμητο μὲν ἐκ τῆς Μακεδόνων γῆς*), тј. из теме Македоније. Велике промене које ће захватити тематско уређење од друге половине 10. века, и које ће посебно доћи до изражаја у наредном столећу, довешће до тога да реч *ἴεμα* изгуби технички садржај, *Ahrweiler*, *Administration* 79; *Љ. Максимовић*, Византијска провинцијска управа у доба Палеолога,

ховних заповедника, главнокомандујућих над царском војском у походу, експедицији или рату, извори, нарочито наративни, показују велику термилошку разноврсност: стратег (али не *στρατηγέσ θέμε*), стратопедарх (али не *στρατιοπέδαρχ* — један од највиших официра византијске војске познат из ТЕ, чију је дужност установио Нићифор II Фока), стратилат (али не *στρατιλάται* — *зайоведник* *θάγμε στρατιλάται*, такође један од највиших официра византијске војске, наведен у ТЕ), катархонт, архонт (али не *αρχόντι* који управља *αρχοντίσιον* — *нижом јединицом темајског уређења*), егзарх итд.⁷ Склоност византијских писаца да описно изразе функцију неког официра, да је означе архаизмом или термином своје епохе а не оне коју описују или пак неким изразом општијег значења, уноси приличну забуну приликом покушаја да се прецизирају могући службени називи командних функција. Отуд је најједноставније и било да се највиша војна овлашћења дефинишу преко тактикона, тј. да се функције познате из сачуваних ранг-листа с правом означе као технички термини. Но, на неоправдану искључивост тог става указује неколико чињеница.

Пре свега, власт византијских званичника, било војна било цивилна, потиче од владара и зависи од његове воље, те као таква не мора бити регулисана одговарајућом функцијом. Византијска пракса показала је да се у државној управи не подразумева нужно подударност између дужности (из којих, разуме се, проистиче одређена власт) и самог овлашћења. Друго, питање је колико сачувани тактиконии представљају завршене и уобличене службене ранг-листе које реално одражавају прилике епохе у којој су настале. Чињеница да их карактерише велики степен традиционалности ограничава њихову употребну вредност у домену, на пример, оцењивања и вредновања стварног значаја одређене функције, тј. њеног носиоца. С друге стране, сачуване ранг-листе могу бити и непотпуне: рецимо, у ТЕ се не наводе званичници из категорије *ἐκ πρόσβλου*, који су у упадљиво великом броју потврђени на печатима савремене или временски блиске епохе, и који никако не представљају нову појаву, будући да их региструју ТУ, ФК и ТБ.⁸ Треће, уколико се прихвати мишљење да византијски државни апарат одликује велики степен прилагодљивости, што значи да је његово функционисање често бивало условљено тренутним приликама, разумљиво је да је цар прибегавао и именованима на дужности, или тачније речено, додели овлашћења која нису произлазила из редовних функција, регистрованих у тактиконима.⁹ Реч је о специјалним мандатима, који су могли бити цивилне природе (нпр. дипломатске активности), једнако као и војне. Како војни поход, војна експедиција, па и, уопштено говорећи, ратне прилике, сами по себи представљају ванредне околности, функционисање војне организације Царства често је

Београд 1972, 21 (= *idem*, *The Byzantine Provincial Administration under the Palaiologoi*, Amsterdam 1988, 34).

⁷ Преглед термина којима су означавани главнокомандујући дао је *Guilland*, *Recherches I*, 380–404 (са просопографском листом).

⁸ *Oikonomides*, *Listes*, index s.v.

⁹ Детаљније *Крсмановић*, Потенцијал 394–401.

обезбеђивано доделом *ad hoc* овлашћења. Она су, разуме се, могла проистацати из тзв. тактиконских функција, али не само и искључиво из њих.

Најдискутабилнија именована ванредног карактера јесу, свакако, моностратег и стратег автократор. У питању су термини којима се неспорно означава главнокомадујући официр у војном походу или експедицији ограниченог циља и трајања. Први од њих јавља се и на печатима (?) што га, можда, чини службенијим називом за сасвим одређену функцију.¹⁰ Други је посебно занимљив, с обзиром на чињеницу да може имати разноврснији садржај.

Сва три достојанства — тематски стратег, моностратег и стратег автократор — илуструју поједине етапе у развоју институције врховне команде Царства. Њихову заједничку одлику представља чињеница да су поменути терминима означавани врховни војни заповедници чија је командна власт могла бити слична или чак истоветна оној која је од средине 9. века проистацала из функције доместика *схола*. У наставку текста појединачно ће бити разматран проблем акумулативне војне власти која је произлазила из дотичних именовања, као и могуће интерпретације садржаја термина којим су та овлашћења означавана.

Командна власт тематског сѣрашега

Увођење тематског уређења (7. век) постепено је одредило и функционисање војне команде у византијским провинцијама. Државна територија, дељена и организована у војне округе — теме, стављана је под заповедништво провинцијских, тематских стратега, од којих је сваки имао врховну војну и управну власт на подручју своје теме и над војском која јој је припадала. Разуме се да војна власт тематских стратега није испољавана само на територији њихових матичних тема, па се отуд у изворима они срећу као заповедници по потреби активни у разним деловима Царства. Примарна војна овлашћења тематског стратега била су везана за трупе регрутоване и стациониране у округу на чијем су се челу они налазили. Посведочена мобилност тематских војски истицала је, сама по себи, командну власт тематских стратега, која није везивана толико за одређену територију колико за припадајуће јој војне јединице.

Из чињенице да у тематским стратезима у првом реду треба видети војне заповеднике проистиче и могућност да се њихова војна власт сагледа из другачије перспективе: у питању је потенцијално проширење командних овлашћења тематског стратега. Реч је о томе да је у експедицијама ширих размера, у којима су учествовале различите тематске јединице са својим заповедницима, успостављан привремени хијерархијски поредак међу највишим провинцијским официрима, тј. тематским стратезима. Војна власт једног од њих имала је акумулативно својство, одакле је проистацало проширење командних овлашћења над војскама и заповедницима из осталих округа. На тај начин је један стратег имао

¹⁰ Титулатура забележена на византијским печатима могла би бити предмет посебног истраживања, па овом приликом остављам отворено питање да ли сфрагистичка грађа *a priori* одсликава службене називе дужности византијских званичника.

првенство у односу на своје колеге, будући да је привремено преузимао улогу врховног заповедника над војском у походу. Међутим, на основу извора тешко је разлучити на који је начин и по којим критеријумима спровођен избор главнокомандујућег у околностима када је долазило до садејствовања тематских стратега и њихових јединица.

Како показује Теофанова *Хроника* — основни извор за период који претходи званичној централизацији врховне команде, односно афирмацији доместика схола као главнокомандујућег над војском у походу, о чему прве потврде потичу тек из доба самосталне владе Михаила III¹¹ — тематски стратеги уживали су велики степен самосталности у византијским провинцијама. Индикативно је, на пример, да су у грађанском рату између Константина V (741–775) и његовог зета Артавазда, који је вођен током 742–743, пресудну улогу имали намесници малоазијских округа и подршка коју су пружали једној, односно другој страни.¹² Теофан је детаљно описао како је цар Константин имао потпору у темама Анатолика и Тракесијанаца и њиховим стратегима, док је Артаваздов ослонац био у окрузима Опсикија, Арменијака и Тракије.¹³

У експедицијама против Арабљана на истоку, једнако као и у онима вођеним против Бугара на Балкану, долазило је до садејствовања јединица из више округа, али, како је већ напоменуто, питање заповедништва није децидно предочено од стране извора. Три примера сачувана код Теофана могу се узети као илустративни показатељи могућих критеријума на основу којих је једном стратегу давана командна предност приликом похода.

Знамо да је 770. године Константин V послао стратега Анатолика, Вукеларија и Арменијака да заштите тврђаву Сике од Арабљанске опсаде.¹⁴ Но, у извору је остало недоречено ко је од те тројице имао првенство у погледу командне власти. Отуд се у литератури појавила претпоставка да је врховно заповедништво у оваквим и сличним случајевима можда припадало стратегу који је први наведен (у поменутом походу реч би била о стратегу Анатолика).¹⁵ Међутим, да

¹¹ Детаљније *Крсмановић*, Потенцијал 401 и сл.

¹² У току поменутог сукоба дошло је до именована за моностратега — термин којим је у то доба означаван главнокомандујући чија је војна власт имала акумулативни карактер, в. даље текст.

¹³ Theoph. 414, 415, 417, 418. Артавазд је нашао потпору у окрузима на чијем је челу био током свог претходног службовања: у време пре доласка на власт Лава III (717–741), Артавазд је био стратег теме Арменијака, и у том својству подржао је побуну свог колеге из теме Анатолика; као награду, оженио се ћерком новог цара, и добио је титулу куропалата и положај стратега Опсикија. Подршку у теми Тракија обезбедио је преко свог сина Нићифора, који је непосредно пре него што ће га отац крунисати за цара савладара држао функцију стратега Тракије (Theoph. 415).

Моћ коју је Артавазду омогућила функција тематског стратега и коју је он искористио у овом грађанском рату условиће територијалну деобу теме Опсикија, од чијег ће једног дела Константин V образовати тему Вукеларија, Μικρά Ἀσία 245 sq. (*T. Lounghis*).

¹⁴ Theoph. 445.

¹⁵ *R. J. Lilie*, Die byzantinische Reaktion auf die Ausbreitung der Araber. Studien zur Strukturwandlung des byzantinischen Staates im 7. und 8. Jhd., München 1976, 167: ову претпоставку аутор износи разматрајући команду у походу из 778. године (в. даље текст). Уп. *Vlyssidou*, Μικρά Ἀσία 207 и н. 46.

ли се редослед набрајања стратега код византијских хроничара, па и историчара, може узети као поуздани критеријум за одређивање врховног заповедништва, или је пак меродавније имати на уму редослед који су тематски стратеги имали у званичној, службеној хијерархији коју предочавају византијски тактиконии? Полазећи од оба критеријума, у поменутом походу командна власт припала би стратегу Анатолика, који је у сачуваним ранг-листама имао првенство у односу на остале своје колеге и кога је Теофан на овом месту навео испред стратега Вукеларија и Арменијака. Ипак, ма како да је функционисање византијског државног апарата било регулисано у званичном домену, власт којом су располагали византијски званичници зависила је пре свега од цареве воље, о чему, између осталог, сведоче и подаци о великој сиријској експедицији коју је 778. организовао Лав IV (775–780). Но, командна хијерархија у поменутом походу и даље остаје непознаница: према Теофану, цар је сакупио војску од чак „100 000 људи“, и ставио је под команду (ὧν ἡγουόντο) „Михаила Лаханодракона, стратега Тракесијанаца, и Артавазда Јерменина, стратега Анатолика, и Тацатиса, стратега Вукеларија, и Каристероциса, стратега Арменијака, и Григорија Мусулакија, стратега Опсикија“, и послао је на Германикеју.¹⁶ Мишљење да је у походу из 778. врховно заповедништво припало Михаилу Лаханодракону, чијим именом Теофан почиње списак војсковођа, треба, свакако, узети у разматрање,¹⁷ али са резервом, јер поузданијих потврда за то у изворима ипак нема. Чини се да би се поменута претпоставка пре могла поткрепити чињеницом да је реч о некадашњем блиском и лојалном сараднику Лавовог оца, цара иконоборца Константина V, те би се на основу овог примера из Теофанове *Хронике*, могло закључити да је о врховном заповедништву одлучивано *ad hoc* а не по утврђеним правилима и критеријумима важећим у званичној службеној хијерархији.

Занимљиви су, такође, походи вођени против Бугара. У доба Константина V и његовог унука Константина VI (780–797), цар се лично појављивао у улози главнокомандујућег, предводећи тематске војске и њихове стратегије. У једном познијем походу против бугарског владара Крума, погинуо је и ромејски цар Нићифор I (802–811), а заједно са њим и многи представници тадашње војне елите.¹⁸

За ово разматрање илустративан је сукоб који је ромејска војска имала са Крумом код Версиникије (у близини Адријанопоља), 813. године. У њему су, по Теофану, учествовале војске стратега Анатолика, Лава Јерменина (будућег цара¹⁹), као и стратега Македоније, Јована Аплакеса.²⁰ Ко је од њих двојице имао предност — стратег Анатолика, коме је првенство давала службена хијерархија

¹⁶ Theoph. 451. Иначе, поход је био успешан, и стратегије су у име победе прославили тријумф у Цариграду, *ibid.* 451. Наведени број војника који су учествовали у походу је претеран, в. *Крсмановић*, Потенцијал 404 н. 40.

¹⁷ В. нап. 15.

¹⁸ Theoph. 491. Уп. *Крсмановић*, Потенцијал 406 и н. 52.

¹⁹ Лав V Јерменин (813–820) искористио је војску теме Анатолика, коју је имао под својим заповедништвом, за освајање царске власти.

²⁰ Theoph. 500–501.

или стратег Македоније, чије је подручје било најугроженије бугарским нападима? По природи ствари, стратег на чијој се територији водио рат и чије су војне јединице подносиле главни терет сукоба морао је имати предност у односу на своје колеге из других тема, чије су се јединице на том подручју налазиле привремено и у својству додатне, помоћне војске.

Иако је, дакле, избор врховног заповедника над разнородном тематском војском, која је учествовала у експедицијама ширих размера, зависио од тренутних прилика, потенцијално акумулативно својство командне власти тематских стратега, нарочито у периоду када су они имали формалну и стварну превласт у војној хијерархији,²¹ не треба доводити у питање. Приликом доделе привремених заповедничких овлашћења цар се могао руководити или поретком признатим у званичној војној хијерархији (коју предочавају сачувани тактикони) или својом вољом и поверењем које је имао у одређеног војсковођу, а понекад је избор врховног заповедника био условљен и територијом на којој је вођен рат. Недостатак експлицитних потврда о привременом проширењу командних овлашћења тематских стратега може се, ипак, надоместити неким илустративним примерима.

О првом од њих расправљано је у претходној свесци *Зборника*: реч је о овлашћењима Петроне, ујака Михаила III, који је у бици код Посона 863. као главкомандујући био надређен свим учесницима, стратезима и њиховим јединицама. Иако је Петронин положај врховног заповедника фактички почивао на овлашћењима доместика схола, он је 863. формално и званично држао функцију стратега Тракесијанаца.²² Битно је, дакле, нагласити да цар, иако му је доделио власт/овлашћења доместика схола, ипак није нашао за сходно да га разреши дужности тематског стратега и именује на другу, адекватнију, функцију. Утолико би овај пример неподударности између дужности и овлашћења могао бити илустративан и за потенцијално проширење командних овлашћења тематског стратега.

Експлицитнији подаци о проширеној војној власти тематских стратега потичу из нешто познијег периода, из времена када је доместик схола постао врховни заповедник војске у походу. Како су овлашћења доместика схола превасходно била везана за источна подручја или, по потреби, за Балкан (као, на пример, у време рата са Симеоном), заповедништво у експедицијама вођеним у другим областима Царства било је другачије организовано. О томе сведоче вести које се односе на арабљанско-византијске сукобе у јужној Италији, који су

²¹ У питању је период који претходи афирмацији доместика схола, дакле време до, отприлике средине 9. века.

²² Како сведочи Теофанов Настављач (Theoph. Cont. 181), због упада војске мелитинског емира Амра, цар је наредио Петрони, „тадашњем стратегу Тракесијанаца“, да на челу ромејских трупа крене против непријатеља. Зна се да су се под Петронином командом налазиле јединице и заповедници (стратези) из најважнијих малоазијских тема — Анатолика, Арменијака, Тракесијанаца, Опсикија, Вукеларија, Кападокије, Колонеје и Пафлагоније, као и оне из европских тема — Тракије и Македоније; такође, извор помиње и учешће клисурарха Селевкије и Харсијанона, детаљније *Крсмановић*, Потенцијал 412–415.

се одвијали у време владавине првих Македонаца, почетком осамдесетих година 9. века.

Василије I Македонац (867–886) послао је у поменуто подручје једног за другим три официра, чија је војно-командна власт различито интерпретирана у изворима. Први од њих, Лав Апостип, означен је као „тадашњи стратег Трачана и Македонаца“, који је (у наведеном својству?) послат у Италију, где се сјединио са тамошњом ромејском војском.²³ Изостало је јасније објашњење његове улоге: да ли је био заповедник свих копнених трупа или само јединица послатих из Тракије и Македоније? Да ли је био моностратег Тракије и Македоније или су ове тематске војске (а можда и обе теме) повремено стављане под власт једног стратега? Познато је да су његове активности биле део ширих операција у којима је учествовао Василије Насар, друнгарије царске флоте, који би, судећи по значају који му је придаван код Теофановог Настављача, могао бити схваћен као главни официр у целом походу.²⁴

Случај наследника Лава Апостипа, Стефана Максентија, Кападочанина, много је занимљивији и у погледу дефинисања његове функције нејаснији. Дотични Стефан „именован је за стратега војски у Лонгивардији“ (προσαγορευόμενος ... στρατηγὸς τῶν ἐν Λαγοβαρδίᾳ δυνάμεων) и послат је у јужну Италију „са Трачанима и Македонцима и одабраним Харсијанитима и Кападочанима“. На први поглед судило би се да је његово ангажовање било пре свега везано за тему, што би могло бити потврђено формулацијом која се, наводно, на њу односи: ...“када је дошао у земљу (sc. Лонгивардију?) која му је дата под власт“ (ὅς τὴν ἀποδειχθεῖσαν τῆς ἀρχῆς χώραν καταλαβών).²⁵ Али, у време Василија Македонца није постојала тема Лонгивардија, те се у овом случају ради о накнадној интерпретацији његове функције.²⁶ Оно што је необично у случају Стефана Мак-

²³ Theoph. Cont. 305. Лав Апостип садејствовао је са протовестјаријем Прокопијем, чија је командна функција описана термином „стратилат“; дотични Прокопије је у јужној Италији деловао „са свим западним темама“, тј. јединицама које су потицале са Сицилије, Кефалоније, Драча и Пелопонеза, Georg. Monach. Cont. 845. Карактер термина стратилат је дискутабилан: до званичне реформе врховне команде која је изражена у ТЕ, стратилат се углавном среће као књижевни а не технички термин (Guiland, Recherches I, 385–391; Oikonomidès, Listes 332).

Занимљиво је поменути да је према мишљењу I. Barnea, Sceaux byzantins inédits de Dobruđa, SBS 3 (1993) 55 n^o1, један печат, на којем се помиње стратилат Јован Халдос, потицао из друге половине 9. века; но, Иконоmidис је дао исправку у датовању, сматрајући да је реч о печату из 11. столећа, дакле, из периода када је термин стратилат имао техничко значење, N. Oikonomidès, The Anonymous Seal, SBS 4 (1995) 74.

²⁴ Операције о којима је реч описане су детаљно у *Vita Basilii* (Theoph. Cont. 305–308): друнгарије царске флоте Василије Насар водио је 880. рат против Арабљана из северне Африке, користећи при томе и војску стационирану на Пелопонезу. Сукоб се убрзо пренео на подручје јужне Италије и Сицилије, где је Насар садејствовао са копненим трупама, J. Gay, L' Italie méridionale et l' Empire byzantin depuis l'avènement de Basil I jusqu' à la prise de Bari par les Normands (867–1071), Paris 1904, 113, 305; Falkenhausen, Untersuchungen 119 n. 720.

²⁵ Theoph. Cont. 312; уп. Scyl. 160, који сажето преноси Теофановог Настављача, изостављајући Харсијаните. Према Falkenhausen, Untersuchungen 74–75, Стефанов мандат трајао је од 882/883. до 885, када га је сменио Нићифор Фока Стари.

²⁶ Oikonomidès, Listes 75–76, 351–352. Помен стратега Лонгивардије потиче тек из 911; у почетку, под Василијем Македонцем, Лонгивардија је била турма Кефалоније, а касније је стављана под власт других стратега.

сентија јесте да је овакав тип акумулативне командне власти над трупама које потичу из различитих тема и у време Василија I уобичајено регулисан или функцијом доместика схола или неким ванредним овлашћењем, попут моностратега, управо онако како је титулисан Стефанов наследник, Нићифор Фока Стари („моностратег западних тема, Тракије, Македоније, Кефалоније, Лангобардије и Калабрије“)²⁷. Међутим, чињеница да ће византијски писци (накнадно!) објаснити Стефанову функцију главнокомандујућег тако да она на неки начин проистиче из именованја на положај тематског намесника могла би се узети као индикативни пример за разматрање о потенцијалном проширењу војне, тј. командне власти једног стратега на јединице које потичу из неког другог округа.

Моноστρατηγ

Горње примере о потенцијалном проширењу војне власти тематског стратега у оквиру дотичне функције (дакле, без званичне и формалне промене именованја) на посебан начин подупире функција моностратега, као израз потребе да се термилошки прецизира да је у питању власт „једног/јединог стратега“ (μονότατος στρατηγός).²⁸ Но, остаје отворено питање какво значење у грчкој сложеници носи реч „стратег“ — да ли је, једноставно, реч о заповеднику над војском у походу или о војном званичнику везаном за одређени административни округ, чија је командна власт привремено проширена на трупе из других тема?

С обзиром на недоумице које се односе на карактер функције моностратег — а оне се, укратко речено, свде на придавање, односно, непридавање моностратегу значења техничког термина²⁹ — вреди подсетити на неколико чињеница. Прво, осми век није донео само еманципацију доместика схола,³⁰ него и сведенију, и утолико прецизнију, употребу термина моностратег.³¹ Од тог доба моностратег није означавао само војсковођу, тј. главног стратега (што би била најопштија дефиниција овог појма у свим византијским епохама) већ се тај термин употребљавао за означавање заповедника над војском у походу, која је била састављена од трупа из различитих војних округа, тј. тема. Због тога би се могло закључити да су увођење тематског уређења и промене у војној организацији донели прецизнији садржај функцији моностратега, која се прилагодила новој војној организацији. Друго, извори показују и да је термин моностратег употребљаван двојачко: њиме је означаван заповедник две или више тематских војска, такође, и официр чија је командна власт била слична оној коју је централизацијом врховне команде стекао доместик схола. Тако се у неким примерима из

²⁷ G. Monachos–Mural 757. Уп. *Бурх*, Фоке 231–233; *Cheyne*, Phocas 292.

²⁸ Cf. *Ahrweiler*, Administration 57.

²⁹ За тумачења термина моностратег в. *Ahrweiler*, Administration 57, *Guilland*, Recherches I, 381–382; *Oikonomides*, Listes 334; *Kountoura-Galake*, Η επανάσταση 207 п. 2.

³⁰ Како је познато, први податак о доместик у схола као независном официру потиче из 767/8; до тог доба, овом официру био је надређен *magister officiorum*, *J. B. Bury*, The Imperial Administrative System in the Ninth Century, London 1911, 49–50; *Oikonomides*, Listes 329.

³¹ *Guilland*, Recherches I, 382.

извора наилази на експлицитне податке о тематским трупима над којима су се протезала овлашћења моностратега, док се у другим ова функција везивала за запад Царства, тј. за „западне теме“, те се у тим случајевима акумулативна власт, иако није прецизирана, ипак подразумевала.

У византијским изворима — хроникама, историјама и на печатима — моностратег се релативно ретко среће, што је могла бити последица ретког додељивања тог звања.³² Но, за сагледавање правог карактера те функције далеко већу препреку представља оскудан контекст у којем византијски писци помињу именоване за моностратега. Већина расположивих вести оставља простор да се о моностратегу размишља као о војном заповеднику привремено проширених овлашћења, који је примарно ипак био везан за војску једног одређеног округа/теме. Из тог разлога и даље остаје актуелно питање да ли се термином моностратег обавезно означавала посебна функција или је реч о увећању командне власти појединих стратега.

Познато је да је до додељивања тог овлашћења дошло током грађанског рата између Константина V и Артавазда (742–743). По Теофану, Артавазд је, по царском проглашењу и крунисању, сакупио војску коју је ставио под команду свог млађег сина Никите. Дотични је том приликом именован за „моностратега“ и послат у тему Арменијака, у један од два малоазијска округа у којем је Артавазд имао подршку.³³ Извесно је да је термином моностратег објашњена Никитина командна власт над војском која је подржавала његовог оца и која је мобилисана за грађански рат у Малој Азији. Није наведено од којих се тематских јединица она састојала, али могуће је да је, поред трупа из теме Арменијака, у њен састав ушао и одређен број војника из Тракије и са истока. Међутим, остају отворене недоумице да ли је у овом случају преко овлашћења моностратега Никита добио заповедништво над разнородном тематском војском или је реч, ипак, била о проширеној командној власти стратега Арменијака.

Занимљив тип акумулативне војне власти изражен термином моностратег представља командна власт Варданија Турчина.³⁴ У вези са називом његове функције постоји неподударност у изворима: према Теофановом Настављачу, он је 803, на самом почетку владе Нићифора I (802–811), постављен за „моностратега пет источних тема“,³⁵ док је, према сведочанству већине византијских писаца, имао функцију стратега Анатолика.³⁶ Да ли је у овом случају реч о тер-

³² *Guilland*, *Recherches* I, 381.

³³ Како је већ споменуто (в. нап. 13), Артавазда су подржавале војске источних тема, Опсикија и Арменијака, као и оне из европског округа Тракије.

³⁴ О службовању Варданија Турчина в. *Kountoura-Galake*, *Η επανάσταση* 203–207.

³⁵ *Theoph. Cont.* 6. Објављен је и један печат који је припадао извесном Варданију, царском протоспатарију и доместику (схола?), *J. W. Nesbitt*, *Overstruck Seals in the Dumbarton Oaks Collection: Reused or Counterstamped?*, *SBS* 2 (1990) 79 n^o11. Издавач разматра могућност да је печат припадао Варданију Турчину, с тим што нотира да је у наративним изворима доместик схола по имену Варданије (за идентификацију са Варданијем Турчином в. *Kountoura-Galake*, *Η επανάσταση* 204), активан у време Константина VI, носио титулу патрикија (*Theoph.* 470).

³⁶ *Theoph.* 479; *Georg. Monach.* II, 772; *G. Monachos–Muralt* 673; *Genes.* 6. Да је Варданије Турчин био стратег Анатолика можда потврђују и печати извесног Вардана, патрикија и стратега Анатолика, *Z.V.* 01/2, n° 1750 B.

милошкој забуни проистеклој из чињенице да је Варданије Турчин, као стратег најважније византијске теме, добио проширена командна овлашћења над јединицама регрутованим у још четири источна округа, што је Теофанов Настављач могао да препозна као власт карактеристичну у то доба за моностратега.³⁷ У том би случају поменути пример сведочио о проширеној командној власти тематског стратега, али, истовремено, и о посебном садржају који је термин моностратег добио по увођењу тематског уређења (акумулативна командна власт над јединицама које потичу из две и више тема).

У неку руку, сличне недоумице произлазе и из тумачења именована Теофила Куркуаса. Њега је Теофанов Настављач означио као патрикија и стратега Халдије, али и као „моностратега у Халдији“, који је био заслужан за освајање Теодосиопоља 949. године;³⁸ Константин Порфирогенит дотичног Куркуаса наводи као првог стратега Теодосиопоља,³⁹ што је он могао постати тек пошто је град заузет. Да ли је Теофанов Настављач, везујући истовремено и стратега и моностратега за тему Халдију, покушао да објасни да је под командом Куркуаса била и додатна војска која не припада округу Халдија, доведена у то подручје да подржи византијске аспирације на Теодосиопољ?⁴⁰

Афирмација доместика схола као врховног заповедника над војском у походу, која се поуздано може пратити од доба Михаила III Аморијца, испунила је новим садржајем термин моностратег. Официр коме је додељено то звање почиње да се везује за византијски запад, односно за војске регрутоване у западним темама. На извештај начин он је схватан као колега доместика схола: како се командна власт доместика схола, скоро по правилу, везивала за источну војску, која је учествовала у сукобима у источном делу Царства, а по потреби и на Балкану,⁴¹ заповедништво истог типа над тзв. западним трупима бивало је регулисано додељивањем звања моностратега.⁴² Отуд се термину моностратег придодје одредница „западне теме“ (τὰ δυτικὰ θέματα).

³⁷ Проширење командне власти доместика схола са тагматских на тематске војске поуздано се може пратити тек од доба Аморијаца, а посебно од Михаила III, *Крсманивић*, Потенцијал 407–417. Отуд је у извору могао бити употребљен термин моностратег да би се означила акумулативна командна власт једног официра. Према *Kountoura-Galake*, *Η επανάσταση* 206, 209, Варданије Турчин био је по доласку на власт Нићифора премештен из теме Тракесијанаца на положај стратега Анатолика, да би убрзо, већ наредне 803. године, био именован за „моностратега пет источних тема“.

³⁸ Theoph. Cont. 428.

³⁹ DAI 45₁₃₄.

⁴⁰ Како византијски писци нерадо користе техничке термине, разуме се да треба оставити и могућност да је на овом месту код Теофановог Настављача термин моностратег употребљен у литерарном значењу.

⁴¹ *Крсманивић*, Потенцијал 425.

⁴² У источном делу Царства, у периоду који претходи афирмацији доместика схола, врховно заповедништво над војском у походу имали су или тематски стратежи (путем привременог проширења командне власти) или моностратеги. Према мом увиду једини случај акумулативне војне власти над источном војском који је регулисан звањем моностратега могао би представљати пример Варданија Турчина, „моностратега над пет источних тема“ (под условом да се ради о положају који није идентичан са функцијом стратега Анатолика), док други подаци моностратега ипак сведе на војску у једном одређеном подручју (Теофил Куркуас у Халдији или Нићифор Мелисин у

Још у доба царице Ирине (797–802), тачније на самом крају њене владе, утицајни евнух Аетије покушао је да успостави контролу над византијском војском тако што је свог брата Лава учинио моностратегом Тракије и Македоније (μονοστράτηγον εἰς τε τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν), задржавши истовремено за себе заповедништво над азијским темама (τὰ περαιτικὰ θέματα), или конкретније — над темама Анатолика и Опсикија.⁴³ Назив Аетијеве функције извор није дао, али, иако је извесно да није могла бити реч о чину доместика схола,⁴⁴ ипак је јасно предочено да је његова власт подразумевала контролу над, у том тренутку, најзначајнијим источним трупима; истовремено, његов брат Лав је као моностратег располагао готово еквивалентном командном влашћу на западу, тј. у европском делу Царства, у којем су у то доба најважнију војну улогу имале трупе тема Тракије и Македоније.⁴⁵ Овај пример могао би се схватити као назнака будућег својства функције моностратега, својства које се може разумети као последица развоја институције врховне команде.

Та нова одлика моностратега потврђена је у доба Михаила III, када је врховна војна команда раздвојена између двојице синова цезара Варде, и то тако што је старији постао доместик схола (односно заповедник источне војске) а млађи — „моностратег западних војски“ (μονοστράτηγος τῶν δυτικῶν),⁴⁶ односно, „моностратег у западним темама“ (προβάλλεται μονοστράτηγον εἰς τὰ δυτικὰ θέματα).⁴⁷

Индикативна је и титулатура Нићифора Фоке Старог који је у доба Василија I Македонца послат у јужну Италију, као „моностратег западних тема, Тракије и Македоније и Кефалоније, Лангобардије и Калабрије“.⁴⁸ По свој прилици, у питању је био заповедник тема-одреда а не тема округа (наиме, Лангобардија у то доба још није стекла статус теме у значењу аутономног административно-војног округа).⁴⁹ Мада у овом примеру располажемо прецизним подацима о пореклу војних јединица, не треба пренебрегнути чињеницу да се у извору

теми Анатолика; по страни остављам случај Никите, Артаваздовог сина, јер нема података о пореклу тематских јединица које су стављене под његову команду). Када је доместик схола постао главнокомандујући у одсуству цара, на истоку је постало излишно именовање за моностратега који би објединио више војних јединица из источних тема; међутим, тај је термин остао у употреби, пошто се везивао за врховно заповедништво у западним областима.

⁴³ Theoph. 475. Формално гледано, разуме се да је именовање Аетијевог брата Лава потицало од царице Ирине а не од Аетија.

⁴⁴ У то доба функција доместика схола није била доступна евнусима, зато *Guilland, Recherches I*, 397 n. 31, претпоставља да је и Аетије у својству моностратега задржао контролу над темама Анатолика и Опсикија.

⁴⁵ У поменутом случају војна власт Аетија и његовог брата није могла бити у потпуности изједначена с обзиром на то да је у војној хијерархији команда над источним јединицама имала првенство у односу на команду над западним војскама. Како је познато, у Византији постоји примат истока над западом који се огледа и у хијерархији војних заповедника, о чему, између осталог, сведочи и поредак достојанственика у сачуваним ранг-листама.

⁴⁶ Sym. Mag. 665; Georg. Mon. Cont. 824.

⁴⁷ L. Gramm. 238.

⁴⁸ G. Monachos–Muralt 757.

⁴⁹ Уп. *Крсманић*, Потенцијал 396 н. 10.

наглашава моностратегова командна власт над „западним темама“ (μονοστράτηγος τῶν δυτικῶν θεμάτων),⁵⁰ те би Фокина титулатура истовремено сведочила о двојакој употреби термина моностратег. Због заплета у византијско-бугарским односима из доба Лава VI (886–912), дотични Фока биће опозван из Италије и послат на балканско ратиште, али у својству доместика схола (894).⁵¹ Но, под његовом командом морале су се налазити пре свега источне јединице, које су чиниле језгро војске, упућене у подручје византијске Македоније.⁵²

Да је путем именовања за моностратега команда на западу обједињавана онако како је то преко доместика схола спровођено на истоку могло би се закључити и из описа функције Маријана Аргири — „моностратег у теми Македонија и тадашњи катепан запада“ (μονοστρατηγούδντος ἐν τῷ θέματι τῆς Μακεδονίας καὶ κατεπάνω ὄντος τῆς δύσεως) — који се може наћи у *Хроници* Теофановог Настављача.⁵³ Реч је о самом крају владе Романа II (959–963), времену када је већ била спроведена деоба дужности доместика схола и када су уместо дотадашње јединствене функције установљене две: доместик схола истока и доместик схола запада.⁵⁴ Тиме је у званичном домену регулисано функционисање врховне команде на западу Царства, те је нови официр византијске војске нашао и своје место у службеној хијерархији. Ингеренције доместика схола запада односиле су се преваходно на трачко-македонску војску, као и на војску с подручја солунске теме, па је писац шесте књиге поменуто *Хронике*,⁵⁵ спајајући

⁵⁰ G. Monachos–Murali 757. Теофанов Настављач, говорећи о мандату Нићифора Фоке Старог, каже да је цар разрешио власти Стефана Максентија, те да је послао Фоку, „који је са собом повео велико мноштво источних архоната“ (προσελαγυγῶν καὶ πλείονα δύναμιν ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἀρχόντων, Theoph. Cont. 313. Но, ни према овом извору није била реч о заповеднику који је имао чин доместика схола, будући да ће на ову функцију Фока бити именован нешто касније (894), због рата са Симеоном.

⁵¹ Фока је именован на положај доместика схола после смрти свог претходника Андрије, Theoph. Cont. 358. Узима се да је мандат Нићифора Фоке трајао од 887. до 895, *Cheynet*, Phocas 292, 312; *Ђурић*, Фоке 234, као могући почетак Фокиног доместиката узима годину 896.

⁵² Теофанов Настављач експлицитно наводи учешће источне војске у рату против Симеона: пред битку код Бугарофигона, 896. године, „све теме и тагме пребачене су са истока“ (διалερασάντων δὲ πάντων τῆς ἀνατολῆς θεμάτων τε καὶ ταγμάτων), Theoph. Cont. 360. Иако је реч о периоду када је Фока већ био смењен са положаја доместика схола (на којем га је наследио Катакалон), наведени податак потврђује да Византија није могла да савлада притисак Симеона без мобилизације малоазијске војске. Занимљива је вест о пребацивању „тагми“ из источних округа: да ли је реч о некадашњим престоничким тагмама које су од афирмације доместика схола преваходно бивале стациониране у византијским провинцијама на истоку, или пак о професионалним јединицама провинцијске војске о којима поуздана сведочанства потичу из 10. столећа?

⁵³ Theoph. Cont. 480.

⁵⁴ Први доместик схола запада био је Лав Фока, Theoph. Cont. 472; *Дјас*. 18–19. Претпоставља се да је до деобе функције доместика схола дошло на почетку владе Романа II, као и да је установљење нове командне функције било тесно повезано са војничким амбицијама представника породице Фока, в. *Крстеновић*, Потенцијал 419–420. *T. C. Lounghis*, Le poids spécifique du commandement suprême en Italie dans la formation de l'idéologie politique du Xe siècle, L'Ellenismo Italio-ta dal VII al XII secolo, Atene 2001, 155, датије мандат Маријана Аргири, моностратега Македоније и катепана запада (доместика схола запада) у време око 959, дакле пре мандата Лава Фоке.

⁵⁵ Theoph. Cont. 480. Податак потиче из шесте књиге *Хронике* тзв. Теофановог Настављача, из одељка посвећеног влади Романа II, чији је аутор, како се претпоставља, био Теодор Дафнопат, *Ј. Н. Любарский*, Продолжатель Феодана. Жизнеописания византийских царей, Санкт-Петербург 1992, 219.

функцију „катепана запада“, тј. доместика схола запада⁵⁶ са „моностратегом у Македонији“ може бити употребио синониме, објашњавајући стару функцију новим термином.

Као именовање ванредног карактера, које је предусловљено тренутним војним потребама, моностратег се, разуме се, не наводи у византијским службеним ранг-листама.⁵⁷ Међутим, тај термин се среће на печатима. На печату Нићифора Мелисина (11. в.) забележена је титулатура „протопроедар и моностратег τῶν Ἀνατολικῶν“,⁵⁸ која своди његову командну власт на војску једног округа, у овом случају на јединице стациониране у теми Анатолика. Како је у питању период у којем је у војној организацији доминирала професионална војска, пример везан за Нићифора Мелисина не сведочи о евентуалној проширеној власти тематског стратега. У овом случају титулатура указује на главног војног заповедника у подручју округа Анатолика. Иначе, овај пример представљао би усамљен случај да Вернер Зајбт није предложио корекције у читању три натписа на печатима преславске колекције.⁵⁹ Њихова географска провенијенција везује именовања на положај моностратега за подручје Балкана.

Први од печата припадао је Лаву Саракинопулу, личности која се не помиње у наративним изворима, а чије је службовање ипак у довољној мери познато захваљујући сфрагистичкој грађи. Његова војничка каријера била је везана за прву реокупацију балканских области коју је спровео Јован I Цимискије. Зна се да је Лав Саракинопул у рангу царског протоспатарија држао положај доместика хиканата запада,⁶⁰ затим функције стратега Доростола,⁶¹ стратега Јанопоља и Доростола (титулатура посведочена на чак двадесет печата),⁶² стратега Тракије и Јанопоља.⁶³ Напредовање у службеној хијерархији потврдио је његов печат на којима се наводи као патрикије, комес τοῦ σταύλου и, по читању Јорданова, протостратор, а по Зајбту — моностратег.⁶⁴ Евентуална комбинација функција комеса τοῦ σταύλου⁶⁵ и моностратега указивала би да је Саракинопул звао моностратегом придошао дужности коју је већ обављао, тј. да је привремено добио командну власт у неком походу, највероватније на Балкану.

⁵⁶ *Ahrweiler*, Administration 58.

⁵⁷ У тактиконима се наводе предвиђени функционери, дакле они чије је именовање редовно.

⁵⁸ *V. Laurent*, Documents de sigillographie byzantine. La collection C. Orghidan, Paris 1952, 106–107, n° 196. Реч је о положају који је Нићифор Мелисин могао добити на самом крају владе Михаила VII Дуке (1067–1078), *B. Skoulatos*, Les personnages byzantins de l'Alexiade, Louvain 1980, 240–241.

⁵⁹ *Јорданов*, Преслав. *W. Seibt*, BZ 89/1 (1996) 134–138.

⁶⁰ *Јорданов*, Преслав n° 168–174. Доместик хиканата, једне од четири цариградске тагме, наведен је у ТЕ као јединствена функција. Поменути печат потврдио би да је тагму хиканата заде-сила иста судбина као и тагму схола, екскубита, а то је подела на источну и западну.

⁶¹ *Јорданов*, Преслав n° 215–216.

⁶² *Јорданов*, Преслав n° 259–277; 271a.

⁶³ *Јорданов*, Преслав n° 239–244.

⁶⁴ *Јорданов*, Преслав n° 191; *Seibt*, BZ 89/1 (1996) p. 135 n° 191.

⁶⁵ Детаљније о функцији в. *Oikonomides*, Listes 338–339.

Друга два печата мање су занимљива, с обзиром на то да нам је познато само лично име власника. На првом од њих, који је Јорданов датован у средину 11. века, помиње се извесни Михаило; издавач је на натпису ишчитао термин протостратег, а Зајбт је предложио корекцију у моностратег.⁶⁶ Други недатован печат припадао је извесном Константину, антипату и патрикију, а Зајбт је оставио могућност — и моностратегу.⁶⁷

Стратег автократор

Сам термин стратег автократор, који би у преводу гласио војсковођа самодржац, наглашава војну власт која проистиче из доделе тог овлашћења. Уопштено говорећи, све до краја Царства стратегом автократором означавао је врховни заповедник над војском у походу.⁶⁸ Једнако као и моностратег, стратег автократор представља ванредно достојанство, па се, сходно томе, не јавља у византијским службеним ранг-листама. И овом именовању је, такође, одрицана вредност техничког термина.⁶⁹ Но, наративни извори потврђују да је додељивање овлашћења стратега автократора у појединим епохама била раширена пракса.⁷⁰ Преласком на тематску војну организацију стратег автократор се привремено изгубио из извора да би поново ушао у употребу од друге половине 10. века.⁷¹ Имајући у виду да је у поменутом столећу дошло до војне експанзије Царства, оживљавање овог термина у делима византијских писаца треба посматрати и као последицу потребе да се направи разлика приликом објашњења степена командне власти појединих војних заповедника највишег ранга.

Вести које се могу наћи о стратегу автократору остављају бројне недоумице. Оне би се сажето могле изразити питањем да ли је реч о посебној функцији, синонимном називу за неку другу дужност, или, једноставно, о привременом увећању већ постојеће војне власти. Речене недоумице проистичу из чињенице да у великом броју случајева византијски писци функцију одређеног званичника означавају различитим терминима, који често немају техничку вредност.⁷² Међутим, чини се да је термин стратег автократор најчешће употребљаван за доместика схола, официра који је и у регуларним околностима располагао командном влашћу највишег ранга.

⁶⁶ *Seibt*, BZ 89/1 (1996) p. 136 n° 193.

⁶⁷ *Seibt*, BZ 89/1 (1996) p. 137 n° 476: протостратор или моностратег?

⁶⁸ Уп. *Ahrweiler*, Administration 52 n. 3; *Guiland*, Recherches I, 382–384.

⁶⁹ *Oikonomidès*, Listes 334.

⁷⁰ Како се може видети из просопографске листе коју даје *Guiland*, Recherches I, 382–384, употреба овог термина у изворима била је честа у рановизантијској епоси, као и касније, од половине 11. столећа, тачније од владе Константина IX Мономаха (1042–1055).

⁷¹ *Guiland*, Recherches I, 383.

⁷² На пример, три извора различито називају функцију на коју је 1069. именован Филарет Врахамије: „стратег автократор“ (Скиличин Настављач), „доместик“ (Ана Комнина) и „стратег“ (Јован Зонара), детаљније *J.-C. Cheynet — J.-F. Vannier*, *Études prosopographiques*, Paris 1986, 67.

О разноликој употреби а тиме и садржају термина стратег автократор сведоче и примери који следе.

Пример 1: *Кријиска експедиција (960–961): сџратџег авџокрајџор и(ли) домесџик сџола?*

На самом почетку владе Романа II, 960. године, организована је експедиција против Арабљана са Крита. По Лаву Ђакону, цар је том приликом прогласио Ниџифора Фоку, дотадашњег „катархонта војски истока“, тј. доместика сџола (истока) за стратега автократора (αὐτοκράτορα στρατηγὸν τῆς πρὸς τοὺς Κρήτας μάχης κεχειροτόνηκεν).⁷³ У другим изворима, међутим, наведено је да је Фока предводио критску експедицију у својству доместика сџола (истока),⁷⁴ што би значило да је и после промене на престолу задржао исти положај који је имао под царевањем Романовог оца, Константина VII Порфирогенита. Јахја Антиохијски га наводи као доместика запада.⁷⁵ Но, из приповедања Теофановог Настављача сазнаје се да је критској експедицији претходила расправа: паракимомен Јосиф Вринга наговарао је цара да опреми флоту и копнене трупе за тај поход, док су неки чланови синклита били против, наводећи за пример раније експедиције које су много коштале и којима ништа није постигнуто.⁷⁶ Наводно је, такође, постојала и бојазан да ће онај ко освоји Крит постати цар, што се може разумети као антиципирање будућих догађаја писца последње књиге *Хронике* Теофановог Настављача,⁷⁷ али и као последица политичког значаја који ће стећи победник у таквом походу. Зна се да је за критску експедицију била опремљена флота од преко 3000 бродова, као и да су том приликом ангажоване и тагматске и тематске јединице са својим заповедницима; копнене трупе потицале су из источних и балканских области, а састојале су се како од домаћих тако и од најамничких војника.⁷⁸

Поменути наводи показују да је критска експедиција (пре свега због неопходног учешћа флоте) била замашан и скуп подухват, специфичног карактера; реч је, дакле, о походу који ипак излази из оквира редовних активности доместика сџола. Чињеница је, наиме, да командна власт над флотом није била ни уобичајена ни карактеристична за тог официра.⁷⁹ Из тог разлога, чини се да има

⁷³ Diac. 7.

⁷⁴ Theoph. Cont. 473; Sym. Mag. 758. За Скилицу је он био доместик сџола истока, али од времена Константина VII, Scyl. 249; Zon. 490–491: магистар и доместик сџола. Позивајући се на Симеона Магистра (?) и арабљанског хроничара Јахју Антиохијског, Шене наводи да је Ниџифор Фока критску експедицију предводио у својству доместика сџола запада, J.-C. Cheynet, Nouvelle hypothèse à propos du domestique d'Occident cité sur une croix du Musée de Genève, Byzantinoslavica XLII/2 (1981) 199 et n. 17. Cf. Dagron, Traité 153, 313.

⁷⁵ Histoire de Yahya-ibn Said d'Antioche, ed. I. Kratchkovsky — A. Vasiliev, Patrologia Orientalis XVIII, 778.

⁷⁶ Theoph. Cont. 474: ... ἀναμυμνήσκοντες τὸν ἄνακτα τῶν ἐπὶ τῶν παρελθόντων βασιλέων ἐξόδων καὶ καινοτομιῶν καὶ χρημάτων ἀλείρων κατακενωθέντων καὶ μηδὲν ἀνυσάντων.

⁷⁷ У питању је Теодор Дафнопат, в. нап. 55.

⁷⁸ Theoph. Cont. 474–476, 481; Diac. 8–9, 14, 28.

⁷⁹ Нпр., приликом примене тактике двоструке офанзиве током рата са Симеоном, доместик сџола заповедао је копненом војском која је преко Тракије продирала у бугарске области, док је флотом командовао друнгарије флоте.

основа да се претпостави да су овлашћења Нићифора Фоке, чак и као доместика схола (истока), била увећана, што је Лав Ђакон могао изразити употребом термина стратег автократор.⁸⁰

Пример 2: *Проглашење за сѣрайѣга авѣокрайѣора у синклиѣу* (963)

У *Истѣорији* Лава Ђакона сачувано је и сведочанство о формалнијем начину доделе овлашћења стратега автократора. По смрти Романа II, цариградски патријарх Полиевкт и синклит (τῆς συγκλήτου βουλῆς) предали су власт малолетним синовима покојног цара, Василију и Константину, и његовој супрузи Теофану.⁸¹ Прослављени војсковођа Нићифор Фока, доместик схола истока, успешно је окончао походе против Арабљана, али је паракимомен Јосиф Вринга настојао да га удаљи од моћи, тј. од војске.⁸² Да би поново добио команду над трупама, Фока се повезао са цариградским патријархом Полиевктом, који је сазвао синклит и од присутних затражио да веома заслужни Нићифор Фока буде проглашен за стратега автократора и да му се преда „војска Азије“ (τὰς τῆς Ἀσίας δυνάμεις) за рат против варвара. Полиевкт је захтев образложио речима да је Фоки ту почаст (τιμῆ) доделио и автократор Роман (sc. Роман II) док је био жив.⁸³ Међутим, војсковођа је претходно обавезан „страшним заклетвама“ (ὄρκοις φρικωδεστάτοις) да неће ништа смислити против законитих наследника и синклита; такође, чланови синклита су се и сами заклели да никоме неће допустити приступ највишем достојанству у Царству. Тек потом је Фока „проглашен за стратега автократора Азије“ (αὐτοκράτορα στρατηγὸν τῆς Ἀσίας τοῦτον ἀνακηρύξαντες), после чега је скуп (σύλλογον) распуштен“.⁸⁴

Овако предочене (готово драматичне) околности под којима је Нићифор Фока добио заповедништво над источном војском могу се објаснити малолетством легитимних наследника Романа II. Синклит и црква (цариградски патријарх), којима начелно не припада право именовања војних званичника, неформално се у овом случају појављују као старатељи и заштитници малолетних царева. Дате заклетве обавезивале су обе стране (и синклит и Нићифора Фоку) на поштовање легитимитета. Ипак, гаранције које су тражене од Фоке одударају од регуларног именовања на редовну дужност доместика схола (истока). Додуше, оне би се могле објаснити свешћу савременика блиским двору да је у то доба, услед малолетства легитимних царева, престо био угрожен самом чињеницом да се једном представнику амбициозних и моћних Фока даје команда над њима верним и искусним источним трупама. Међутим, да ли је 963. у питању било са-

⁸⁰ Из *Истѣорије* Лава Ђакона произлази да је Фока промену на престолу 959. дочекао као доместик схола, а да је потом добио овлашћења стратега автократора и послат на Крит. По освајању Крита, 961, Роман га је наградио и „дао му власт над Азијом“ и Фока је, пошто је „поново био опасан чашћу доместика“, прешао Босфор и кренуо против Арабљана, *Diac.* 29.

⁸¹ *Diac.* 31.

⁸² О непријатељству паракимомена и Нићифора Фоке в. детаљније *Ђурић*, Фоке 256–259.

⁸³ Према Лаву Ђакону, Нићифор Фока био је под Романом II и стратег автократор (у време критске експедиције) и доместик схола истока (после критске експедиције), па се не може децидно рећи на коју почаст извор алудира.

⁸⁴ *Diac.* 34.

мо обнављање његовог непосредно окончаног мандата на функцији доместика схола, на коју је први пут био именован још 954/955,⁸⁵ или је реч ипак била о додели посебних, ванредних војних овлашћења изражених проглашењем Нићифора Фоке за стратега автократора?⁸⁶

Пример 3: *Грађански рат са Вардом Склиром (976–979) — градација овлашћења*

Познато је да је у току грађанског рата са Вардом Склиром, који је избио на самом почетку владе Василија II, дошло до динамичних смена заповедника над царском војском која је послата против узурпатора. Персоналне промене заповедника биле су праћене и одређеним именовањима на највиши војни положај.

Извори показују да је, првобитно, гушење побуне стављено у надлежност Петра, тадашњег стратопедарха.⁸⁷ Но, после једног пораза царске војске у Кападокији, дошло је до измена у командном систему. Цар је одлучио да против побуњеника пошаље протовестијарија Лава, евнуха, једног од својих блиских људи, коме је дао власт „налик тиранској и без обавезе да полаже неком рачун“ (ἰσοτύραννον εἰληφότα ἀρχὴν καὶ ἀνεύθυνον), „власт да награђује почастима и богатим даровима“ (ἐξουσίαν ἔχοντα τιμαῖς τε προβιβάζειν καὶ δώροις) оне који пребегну на цареву страну, власт „да без колебања чини све оно што је својствено цару“ (πάντα ἀδιστακτῶς ποιεῖν, ὅσα ἔξεστι βασιλεῖ).⁸⁸ Скилица није именовано назив нове функције протовестијарија Лава, али могуће је да се није ни радило о одређеној дужности већ о овлашћењима. Зонара је, такође, војну власт Лава протовестијарија изразио описно — „неограничена власт“ (ἄκρατον ἐξουσίαν), која му је давала „дозволу да чини све што и цареви“ (πάντα πράττειν ὅσα καὶ βασιλεῦσιν ἀνεῖται ἄδειαν εἰληφώς) — али је додао да би „на језику Латина“ она гласила „диктатор“ (εἶπεν ἄν τις τῆ Λατίνων φωνῇ τὸν ἄνδρα δικτάτορα).⁸⁹

У случају протовестијарија Лава скоро је извесно да се није радило о функцији доместика схола будући да за доба о којем је реч још нема поузданих

⁸⁵ Као што је познато, Нићифор Фока је на положају доместика схола наследио свог оца Варду, још у доба Константина VII Порфирогенита. По деоби те функције постао је доместик схола истока, и према већини извора, континуирано је држао тај положај све до узурпације царске титуле, 963. Лав Ђакон га у два наврата означава као стратега автократора, објашњавајући то именовање одређеним изузетним околностима — критском експедицијом, 960/961, и 963, и изненадном смрћу Романа II, која је на престо довела његове малолетне синове, Василија и Константина, када је Фока окончао мандат доместика схола истока и примио заповедништво над азијском војском као стратег автократор, да би, убрзо, уз помоћ својих присталица био проглашен за цара.

⁸⁶ Треба споменути да је у исто време војну власт на истоку имао и Роман Куркуас, кога је Јован Скилица означио као „стратилата истока“, Scyl. 256; cf. Zon. 496–497. Установљење положаја стратилата приписује се Јовану I Цимискију (*Крسمановић*, Потенцијал 421 и н. 127; 422), из чега произлази да је Скилица употребио терминологију карактеристичну за његово доба, позније у односу на време које описује. Ипак, податак о „стратилату истока“ сугерише да је Роман Куркуас имао командну власт над источном војском, али није јасно о којој би функцији могла бити реч (*Cheynet*, Skylitzès 217 n. 13, оставља могућност да је у питању положај стратега Арменијака, дакле намесничко-војна а не командна дужност).

⁸⁷ О стратопедарху в. *Крسمановић*, Потенцијал 420–421.

⁸⁸ Scyl. 320.

⁸⁹ Zon. 542. Уп. *Крسمановић*, Потенцијал 396–397.

потврда да је тај чин постао доступан евнусима.⁹⁰ Реч би, према томе, била о додели ванредно широких овлашћења која могу произлазити из именованја на функцију (?) стратега автократора.⁹¹

Међутим, по изворима је последњи, а чини се и највиши, ступањ заповедништва над царском војском у току првог грађанског рата из времена Василијевог владе обезбеђивала, ипак, регуларна функција доместика схола истока.⁹²

После сукоба у јесен 977, приликом којег је главнокомандујући, протовестијарије Лав заробљен, док су његов саветник Јован, стратопедарх Петар и други „заповедници“ погинули, Склир се домогао Никеје.⁹³ У намери да спречи узурпаторово напредовање ка престоници, цариградска влада опозвала је из прогонства Варду Фоку, почастовала га титулом магистра и поставила на положај доместика схола истока. Зна се да је Фока „у царско име“ делио почести и добротинства онима који су му се придружили, што његова овлашћења чини једнаким онима које је нешто раније имао протовестијарије Лав. Поред тога, самостално је водио преговоре са ивирским владарем Давидом, од кога је тражио и добио војну помоћ за борбу против Склира. Опис његових активности у Малој Азији током грађанског рата показује да је доместик схола могао имати овлашћења која су му давала потпуну слободу деловања. Мандат Варде Фоке, који није окончан гушењем побуне, будући да је прекомандован у Сирију, показује искорак у погледу самосталности у епоси када је војна власт највиших официра византијске војске ипак ограничавана.⁹⁴

Пример 4: *Стратег авиоокрајор у односу на провинцијског дуку/каџејана*

По Јовану Скилици, на самом крају рата против државе Самуила, 1018, Василије II поставио је патрикија Давида Аријанита за „стратега автократора у Скопљу“. Михаило Девољски додао је „и за катепана Бугарске“.⁹⁵

Тумачење карактера Аријанитове функције уобичајено се заснивало на претпоставци да је на овом месту код Скилице стратег автократор означавао војсковођу коме се у надлежност ставља консолидовање прилика у тек запоседнутом подручју, чије су компетенције убрзо прерасле у намесничке над новом темом, тј. катепанатом Бугарска, основаним под Василијем II.⁹⁶ У новије време

⁹⁰ Поуздане потврде о евнуху — доместику схола односе се на почетак владе Василијевог брата Константина VIII, Scyl. 370. Постоји мишљење да је положај доместика схола запада постао доступан евнусима знатно раније, у доба Нићифора Фоке и Јована Цимискија, I. Jordanov, Molybdobulles de domestiques des scholes du dernier quart du Xe siècle trouvés dans la stratégie de Preslav, SBS 2, 1990, 203–206; *истин*, Преслав n° 148–157, 158; уп. *Крсмановић*, Потенцијал 423 н. 131.

⁹¹ Како је прецизирао *Guilland*, Recherches I, 382, на ратишту је власт стратега автократора била једнака оној коју је имао цар автократор.

⁹² Будући да је реч била о знаменитом Варди Фоки, нема сумње да је у овом случају афирмацији функције допринео њен носилац.

⁹³ Scyl. 321–322; Zon. 542–543.

⁹⁴ Та тенденција може се пратити од Нићифора II Фоке, када започиње реформа врховне команде, и када се уз доместика схола истока и запада озваничавају положаји стратопедарха а потом, под Јованом I Цимискијем, и стратилата.

⁹⁵ Scyl. 358.

⁹⁶ В. библиографију наведену у ВИИНЈ III, 125–128 н. 165 (*Ј. Ферлуга*).

изнета је и претпоставка да је на поменутом месту термином стратег автократор означен главни официр, тј. главни/врховни стратег, надређен стратезима тврђава које су се налазиле на простору око Скопља, и шире, у подручју које ће ући у састав византијског округа Бугарска.⁹⁷ Такво тумачење дало би без сумње стратеги автократору сасвим специфично, дакле — техничко значење.

Ипак, да ли се иза термилошке различитости, присутне у изражавању Јована Скилице и познијег Михаила Деволског, крије синонимна употреба термина стратег автократор и дука/катепан? Ту претпоставку могли би поткрепити и други примери, попут оног који се односи на службовање Георгија Манијакиса. Он је у време Михаила IV Пафлагонца (1034–1041) предводио експедицију против сицилијских Арабљана,⁹⁸ и Скилица га је означио као стратега автократора који је са војском послат у Лонгивардију,⁹⁹ што је Зонара препознао као функцију „стратега Лонгивардије“,¹⁰⁰ под којом се, опет, најчешће подразумевала дужност катепана Италије.¹⁰¹ Да се иза стратега автократора могао крити провинцијски дука/катепан говори и Манијакисово именовање из 1042: за Јована Скилицу он је био „стратег автократор тагми у Италији“¹⁰² а за Михаила Аталијата „катепан Италије“.¹⁰³

Неспорно је да су функције провинцијских дука/катепана од времена када су установљене (епоха Нићифора II Фоке и Јована I Цимискија) означавале врховног војног заповедника над војском одређеног региона. Међутим, питање њихових управних компетенција је сложено, па бих га овом приликом оставила по страни.¹⁰⁴ Могло би се претпоставити да у предоченим примерима Јован Скилица термином стратег автократор настоји да нагласи командну власт провинцијских заповедника у рангу дука/катепана. У сва три примера у питању су околности у којима се успоставља или брани византијска власт на одређеној те-

⁹⁷ P. Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans, 900–1204*, Cambridge 2000, 74. Реч је о тзв. малим стратезима — заповедницима тема (стратигида), чија се територија састојала од тврђаве и њене околине, *Kyriakidis*, Вуџ. Мел. IV, 148–151, 161, 173; *Ahrweiler*, *Administration* 50.

⁹⁸ Хронологија Манијакисовог мандата на Сицилији била је предмет различитих тумачења, детаљније *Крсманић*, *Успон* 93 н. 42.

⁹⁹ Scyl. 398.

¹⁰⁰ Zon. 591.

¹⁰¹ У литератури је скренута пажња на синонимну употребу термина Италија и Лангобардија, па се због тога претпоставља да је катепан Италије био у ствари нови термин за стару функцију стратега Лангобардије, *Falkenhausen*, *Untersuchungen* 49, 84, 86–87; cf. *Catherine Holmes*, *Basil II and the Governance of Empire (976–1025)*, Oxford 2005, 436.

¹⁰² Scyl. 422.

¹⁰³ Attal. 11.

¹⁰⁴ Реч је о томе да се карактер власти провинцијских дука/катепана мењао. Поуздано се зна да од друге половине 11. века дуке/катепани преузимају намесничка овлашћења што ће их постепено учинити врховним војним и цивилним управницима већих округа. У време званичне реформе провинцијске управе, о чему је сведочанство оставио пре свега Тактикон Ескоријала (971–975), дуке и катепани представљали су врховне војне заповеднике над војскама (и тагматским али и тематским) пространијих територија. У одређеним околностима они су могли добити и намесничке компетенције, посебно ако је у питању био период успостављања војне управе.

риторији. Појачана војна овлашћења званичника којима је тај задатак поверен Скилица је могао изразити употребом термина стратег автократор.

Пример 5: *Дуїлирање именованја*

Често се у изворима срећу примери истовремене употребе два термина за означавање овлашћења неког званичника; при томе остаје нејасно да ли је у питању пуко литерарно компликовање титулатуре или не.

Такав пример дао је Јован Скилица описујући функцију евнуха Теодора, кога је цар Михаило VI Стратиотик (1056–1057) именовоа за главнокомандујућег над војском послатом против узурпатора Исака Комнина (1057). Зна се да је дотични евнух још од времена царевања Теодоре (1055–1056) држао положај доместика схола истока,¹⁰⁵ као и да је исту функцију имао и под њеним наследником Михаилом Стратиотиком. Описујући опсежне царева припреме и опремање војске која је упућена на исток да се супротстави Комнину, Скилица је навео да је цар одредио Теодора за врховног заповедника, именовавши га за „стратега автократора и архонта“, као и да му је у својству „саархонта“ придодео магистра и дуку Арона.¹⁰⁶ На другом месту, описујући битку код Никеје,¹⁰⁷ исти писац означио је Теодора као „доместика“,¹⁰⁸ из чега следи да је његово заповедништво над војском проистицало ипак из функције доместика схола. Скиличина терминологија могла би се, према томе, разумети као литерарна амбиција. Но, драматичан опис одметања источне војске, мобилизација „свих војски запада“, именовање двојице заповедника (Теодор и Арон) сугеришу претпоставку да је доместику схола додељен специјалан мандат, тј. увећана војна власт и наглашена командна улога у походу.

Од истог писца и из истог периода потиче још један занимљив пример. Реч је о функцији Вријенија, који је под царицом Теодором послат у прогонство. По доласку на власт Михаила Стратиотика, Вријеније је враћен у службу тако што му је цар „наредио да влада (ἄρχειν) Кападоцијанима, те га је именовоа за стратега автократора македонских тагми и послао против Турака“.¹⁰⁹ Судићи по наведеном, Вријеније је истовремено имао неприкосновену командну власт над европским јединицама упућеним на исток, али и управну над округом Кападокија, што, уосталом, потврђује и Аталијат.¹¹⁰ Из наставка Скиличиног приповедања сазнаје се да су Вријенију додељена и средства да раздели Кападоцијанима плату (φιλοφροσύνη),¹¹¹ из чега следи да је поменути официр постављен, у

¹⁰⁵ Scyl. 479.

¹⁰⁶ Scyl. 493; Zon. 660. Михаило Псел означава Теодора као „архонта“, Psellos, Chron. II, 91.

¹⁰⁷ До битке код Никеје дошло је августа 1057. Царска војска доживела је пораз, а узурпатор је наставио продор ка престоници, детаљније *Крсмановић*, Успон 205 и сл.

¹⁰⁸ Scyl. 494.

¹⁰⁹ Scyl. 484.

¹¹⁰ Attal. 53–54; cf. Zon. 657; детаљније, *С. Рајковић*, Породица Вријенија у XI и XII столећу, Београд 2003, 45 и н. 144.

¹¹¹ Scyl. 488.

ствари, за главнокомандујућег у походу, под чијим се заповедништвом налазила одређена европска и источна најамничка војска.¹¹²

Пример 6: *Авиоκραῑτωρ — цар и σῑραῑτες*

Термином стратег автократор означавана је војна власт ромејског цара. Тако је у својој *Хронографији* Михаило Псел, говорећи о развојном процесу византијске државе који је довео до бунта источних стратега 1057, написао да је војни слој Царства и пре узурпације Исака Комнина желео да потчини државу Ромеја, као и да су војници желели „да постану поданици стратега автократора“ (ὀπλήκοι γενέσθαι στρατηγῶ ἀτοκράτορι).¹¹³ Термином стратег автократор истицан је војнички карактер владара, те се он могао заменити и изразом „цар војник“, односно, у буквалном преводу „војник самодржац“ (στρατιώτης ἀτοκράτωρ), који је, такође, употребио Михаило Псел.¹¹⁴

Занимљиво је да је Михаило Аталијат у својој *Историји* узурпаторе царске титуле у два наврата означио изразом стратег автократор, употребљавајући, тако, тај термин као синоним за цара автократора. У оба случаја реч је била о предводницима тзв. војничких побуна: украшен царским инсигнијама, Лав Торникије био је 1047. од стране својих присталица у Адријанопољу „извикан за стратега автократора“ (στρατηγὸς ἀτοκράτωρ παρὰ τῶν συνόντων ἀνηγορεύθη);¹¹⁵ десет година касније, Исака Комнина су у Кастамони његови следбеници „прогласили за стратега автократора“ (ἀναγορεύουσι στρατηγὸν ἀτοκράτορα).¹¹⁶

*Сӣραῑτες, моноσῑραῑτες и сӣραῑτες авиоκραῑτωρ
у односу на доместика схола
(Закључак)*

Тематски стратег, моностратег и стратег автократор представљају термине којима су у изворима означавани врховни заповедници над војском у походу. Реч је, дакле, о војним овлашћењима акумулативног карактера, која су омогућавала обједињавање трупа различитог рода и порекла.

Међутим, за разлику од моностратега и стратега автократора, једино је положај тематског стратега био јасно одређен у службеној хијерархији: тактикони

¹¹² Термином стратег автократор улогу главнокомандујућег у походу истиче и Нићифор Вријеније. Михаило VII Дука (1071–1078) поставио је Исака Комнина за доместика схола истока и послао га као стратега автократора против Турака; или, пример Алексија Комнина који је именован за стратопедарха и стратега автократора у рату против побуњеника Урсела, Bryenn. 147, 183.

¹¹³ Psellos, Chron. II, 86.

¹¹⁴ Psellos, Chron. II, 18. Детаљније *Крسمановић*, Успон 254–255.

¹¹⁵ Attal. 23. Други извори говоре о проглашењу Лава Торникија за цара, Scyl. 439; Psellos, Chron. II, 18; Johannis Euchaitorum metropolitae quae in codice Vaticano graeco 676 supersunt, ed. P. de Lagarde, Abhandlungen der hist.-philol. Klasse der Königl. Gesellschaft d. Wiss. zu Göttingen, 28, 1882, N° 186 § 22.

¹¹⁶ Attal. 54. По Скилици, у питању је било проглашење за „цара автократора Ромеја“, Scyl. 489.

разврставају провинцијске војно-управне намеснике према војном значају њихових округа (а он проистиче из војног потенцијала теме и њеног стратешког значаја); такође, дају податке о нижим функционерима тематске организације који су подређени тематском стратегу. Осим тога, други византијски извори (историје, хронике, дипломатичка грађа) омогућили су да се у великом степену реконструишу војна и цивилна овлашћења тематског стратега.¹¹⁷ Из наведених разлога термином „стратег теме“ означава се функција у правом смислу речи: у питању је израз специфичног садржаја којим се дефинишу сасвим одређена овлашћења. Проблеми на које се наилази у покушају да се прецизира карактер термина моностратег и стратег автократор не потичу само од чињенице да су они изостављени из службених ранг-листа (у којима им и није место с обзиром на то да су у питању именована изазвана ванредним околностима), већ из садржаја који им дају византијски извори. О значењу ових термина може се, према томе, судити само на основу анализе података о овлашћењима која се за њих вежују. Будући да се развој врховне команде Царства на својеврстан начин одликује кроз развој функције доместика схола, целисходно је сагледати какву су командну власт тематски стратег, моностратег и стратег автократор имали у односу на највишег официра византијске војске.

Пре централизације врховне команде, којом је командна власт доместика схола проширена са тагматских на провинцијске, тј. тематске трупе, тематски стратеги доминирали су у војној хијерархији. Иако извори не дају експлицитне податке о начину на који је регулисано врховно заповедништво у походима у којима су учествовали стратеги две или више тема са војскама из својих округа, нема сумње да је улогу главнокомандујућег привремено преузимао један од стратега, учесника у рату, експедицији или походу. Афирмација доместика схола, која је уследила под Аморијцима (средина 9. века), свела је командну власт стратега на војску матичне теме. Међутим, извори показују да није реч о правилу већ о уобичајеној пракси. У време док је византијска војна организација почивала на тематској а не тагматској војсци, командна овлашћења тематског стратега могла су, по потреби, обухватити јединице обједињене из више округа. Тек ће професионализација византијске војске, која постаје уочљивија од средине 10. века, довести постепено до сужавања целокупних — и војних и цивилних — овлашћења тематских стратега. При томе, треба нагласити да су током друге половине 10. столећа, у периоду изразите војне експанзије Царства према истоку, стратеги пограничних тема (μεγάλα ῥωμαϊκὰ θέματα или μεγάλα ἀκριτικὰ θέματα)¹¹⁸ предводили походе у зони арабљанско-византијских сукоба, те да су садејствовали са доместиком схола, представником централне команде. Речено се, пре свега, односи на стратеге Анатолика, Кападокије, па и Ликанда, чији су окрузи били од великог стратешког значаја, будући да су штитили пролазе ка

¹¹⁷ О компетенцијама тематског стратега и еволуцији саме функције в. преглед који даје *Ahrweiler*, *Administration* 36–52.

¹¹⁸ *De Cer.* I, 486; *De Velit.* 373, 11541.

унутрашњости Мале Азије.¹¹⁹ Међутим, професионализација војске тражила је афирмацију новог официрског кадра, што је крајем 10. века довело до промена у провинцијској војној хијерархији. Од епохе Нићифора II Фоке, и, посебно, Јована I Цимискија, озваничавају се положаји нових војних функционера у провинцији, дука и катепана. Како је њихова командна власт обухватала простране територије, тематским стратезима је у новим војним системима припало ниже место будући да су били подређени подручним дукама и катепанима.

Од увођења тематског система, термин моностратег употребљаван је на два начина. Њиме се означавао врховни заповедник војске састављене од војника регрутованих у два или више округа-тема. Извори указују да је у периоду када су у војној хијерархији превласт имали тематски стратези, моностратегом, по свој прилици, означавао стратег са привремено проширеним командним овлашћењима. С друге стране, афирмација доместика схола, којом је суштински спроведена централизација врховне команде на истоку Царства, омогућила је да се путем доделе овлашћења моностратега регулише скоро исти тип и ранг заповедништва на западу. Отуд се у изворима уз моностратега наводи одредница „западне теме“, под којима су се ређе подразумевале трачко-македонске трупе, а много чешће војске Лангобардије, Калабрије, Кефалоније, које су покривале ратиште у јужној Италији. Подаци које о моностратегу даје сфрагистички материјал оснажују претпоставку да се под тим термином могло крити сасвим специфично значење.

Садржајна разноврсност изворних података о стратегу автократору умањује могућност да се том термину припише прецизно значење.¹²⁰ Иако се његовом употребом наглашава изузетно висок степен војне власти, тешко је установити да ли је реч о посебној функцији ванредног карактера или само о додели специјалних овлашћења. У прилог последњој претпоставци иду бројне вести у којима је овлашћење стратега автократора повезано са функцијом доместика схола. Међутим, индикативно је да подаци о стратегу автократору, посебно они који се односе на период друге половине 10. и прве половине 11. века, показују да је до доделе тог овлашћења долазило у сложеним војно-политичким околностима (амбициозне експедиције, успостављање или одбрана византијског присуства у одређеном подручју, гушење побуна против централне власти). Управо су ванредност и неуобичајен политички контекст, који су пратили стратега автократора, учинили да се тај термин не може у потпуности изједначити са доместиком схола. Уколико стратег автократор не представља посебну функцију, већ неку врсту специјалног мандата којим се наглашава командна власт једног званичника — носиоца одређене дужности, онда је додела таквог ванредног овлашћења омогућавала да се привремено измени поредак у службеној хијерархији. С друге стране, треба рећи да извори показују да степен командне власти

¹¹⁹ *Dagron*, *Traté* 241 sq. У питању су положаји које је од средине 10. века контролисала породица Фока. Уп. и *Vlyssidou*, *Μικρά Ασία* 83–84, по којој је Нићифор II Фока био последњи стратег Анатолика под чијом је командом ратовала војска која је потицала из других тема.

¹²⁰ Речено, свакако, не значи да термин стратег автократор обавезно и у свим случајевима припада категорији тзв. књижевних термина.

стратега автократора није био једнак,¹²¹ из чега следи да се разлика у хијерархији и градацији овлашћења могла правити и на основу матичне функције, односно места које је њеном носиоцу припадало у службеној ранг-листи.¹²²

Без обзира на недоумице које постоје у вези са квалификацијом самог термина, чињеница је да су византијски писци везивали стратега автократора за ванредне околности, у којима је додељивана командна власт над свим учесницима у походу, без обзира на њихов ранг у званичној хијерархији; такође, употреба овог термина често је сугерисала самосталност у деловању која је доливала војној власти цара автократора.

СКРАЋЕНИЦЕ

<i>Ahrweiler</i> , Administration	<i>Hélène Glykatzī-Ahrweiler</i> , Recherches sur l'administration de l'empire byzantin aux IX ^e –XI ^e siècles, BCH 84 (1960) 1–111 (VR = Études sur les structures administratives et sociales de Byzance, London 1971, n ^o VIII).
Attal.	Michaelis Attaliatae Historiae, ed. <i>I. Bekker</i> , Bonn 1853.
Bryenn.	Nicephori Bryennii historiarum libri quattuor, ed. <i>P. Gautier</i> , CFHB IX, Series Bruxellensis, Bruxelles 1975.
BZ	Byzantinische Zeitschrift, München.
CFHB	Corpus Fontium Historiae Byzantinae.
<i>Cheyne</i> , Phocas	<i>Dagron</i> , Traté (Appendice).
<i>Cheyne</i> , Skylitzès	Jean Skylitzès. Empereurs de Constantinople, trad. <i>B. Flusin</i> , annoté <i>J.-C. Cheynet</i> , Paris 2003.
<i>Dagron</i> , Traté	<i>G. Dagron</i> , <i>H. Mihăescu</i> , Traité sur la guérilla (De velitatione) de l'empereur Nicéphore Phocas (963–969), Paris 1986.
DAI	Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio, ed. <i>Gy. Moravcsik</i> , transl. <i>R. J. H. Jenkins</i> , CFHB, Washington 1967.
De Cer. I	Constantini Porphyrogeniti imperatoris De Cerimoniis aulae Byzantinae libri duo, I, ed. <i>J. J. Reiske</i> , Bonn 1829.
De Vel.	<i>Dagron</i> , Traté.
Diac.	Leonis Diaconi Caloënsis historiae libri decem, ed. <i>C. B. Hase</i> , Bonn 1828.
<i>Ђурић</i> , Фока	<i>И. Ђурић</i> , Породица Фока, ЗРВИ 17 (1976) 189–296.
<i>Falkenhausen</i> , Untersuchungen	<i>Vera von Falkenhausen</i> , Untersuchungen über die byzantinische Herrschaft in Süditalien vom 9. bis 11. Jahrhundert, Wiesbaden 1967.
ФК	Филотејев клиторологион, <i>Oikonomidēs</i> , Listes 65–235.
G. Monachos–Muralto	Georgies Monachos dictus Hamartolos, Chronicon, ed. <i>E. De Muralto</i> , Petropolis 1859.

¹²¹ Нпр. мандат стратега автократора у критској експедицији омогућавао је Нићифору Фоки врховно заповедништво и над копненом војском и над флотом, док је Георгије Манијакис, стратег автократор у рату на Сицилији, иако надређени официр, ипак садејствовао са друнгаријем флоте Стефаном (Scyl. 398 sq.).

¹²² Нпр. стратег автократор Георгије Манијакис је у рату на Сицилији као надређени официр садејствовао са Стефаном, друнгаријем царске флоте, при чему је надређеност могла произлазити из Манијакисове службене, тј. матичне функције (стратег Лонгивардије или катепан Италије) која је била вишег ранга од функције заповедника флоте.

- Genes. Iosephi Genesisii regum libri quattuor, rec. *A. Lesmueller-Werner et I. Thurn*, CFHB 14, Berlin 1978.
- Georg. Mon. Cont. Theophanes Continuatus, ed. *I. Bekker*, Bonn 1838, 761–924.
- Georg. Monach. II Georgii Monachi Chronicon II, ed. *C. de Boor*, Leipzig 1904.
- Guilland*, Recherches I *R. Guilland*, Recherches sur les institutions byzantines I, Berlin — Amsterdam 1967.
- Їорданов, Преслав *И. Їорданов*, Печатите от стратегията в Преслав (971–1088), София 1993.
- Kountoura-Galake*, Η επανάσταση *Eleonora S. Kountoura-Galake*, Η επανάσταση του Βαρδάνη Τούρκου, Σύμμεικτα 5 (1983) 203–215.
- Kyriakidis*, Βυζ. Μελ. IV *S. P. Kyriakidis*, Βυζαντινά Μελέται II–V, Solun 1937, 29–232.
- Κρсмановић*, Потенцијал *Бојана Крсмановић*, Потенцијал функције доместика схола (VIII–X век), ЗРВИ 43 (2006) 393–436.
- Κρсмановић*, Успон *Бојана Крсмановић*, Успон војног племства у Византији XI века, Београд 2001.
- L.Gramm. Leonis Grammatici Chronographia, ed. *I. Bekker*, Bonn 1842.
- Μικρά Ασία *E. Kountoura — Galake, St. Lampakes, T. Lounghis, A. Savvides, V. Vlyssidou*, Η Μικρά Ασία των θεμάτων. Έρευνες πάνω στην γεωγραφική φυσιογνωμία και προσωπογραφία των βυζαντινών θεμάτων της Μικράς Ασίας (7^{ος} –11^{ος} αι.), Athens 1998.
- Oikonomidès*, Listes *N. Oikonomidès*, Les listes de préséance byzantines des IXe et Xe siècles, Paris 1972.
- Psellos, Chron. II Michel Psellos, Chronographie II, ed. *E. Renauld*, Paris 1928.
- SBS Studies in Byzantine Sigillography, Washington, D.C.
- Scyl. Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum, ed. *I. Thurn*, V, Series Berolinensis, Berlin — New York 1973.
- Sym. Mag. Theophanes Continuatus, ed. *I. Bekker*, Bonn 1838, 601–760.
- Theoph. Theophanis Chronographia, rec. *C. De Boor* I, Leipzig 1883.
- Theoph. Cont. Theophanes Continuatus, ed. *I. Bekker*, Bonn 1838.
- ТБ Тактикон Бенешевича, *Oikonomidès*, Listes 237–253.
- TE Тактикон Ескоријала, *Oikonomidès*, Listes 255–277.
- ТУ Тактикон Успенског, *Oikonomidès*, Listes 41–63.
- ВИИНЈ III Византијски извори за историју народа Југославије III, Београд 1966.
- Zon. III Ioannis Zonarae epitomae historiarum III, ed. *Th. Büttner — Wobst*, Bonn 1897.
- Z.V. I/2 *G. Zacos — A. Vegler*, Byzantine Lead Seals, vol. I, part 2, Basel 1972.
- ЗРВИ Зборник радова Византолошког института, Београд.

Bojana Krsmanović

ZUM PROBLEM DER AKKUMULATIVEN MILITÄRGEWALT
DES *STRATEGOS*, DES *MONOSTRATEGOS* UND DES *STRATEGOS*
AUTOKRATOR

Die hochrangigsten Kommandobefugnisse sind durch die akkumulativen Eigenschaften der Militärgewalt, welche aus ihnen hervorgeht, charakterisiert. In Byzanz wurde die Spitze der militärischen Hierarchie durch jene Funktionen repräsentiert, die das Potenzial hatten, in hohem oder höchstem Maße die Befehlsgewalt über Truppen verschiedener Gattung und geographischer Herkunft miteinander zu vereinen. Da das Potenzial militärischer Funktionen keine Konstante bildete, wurde das Oberkommando des Reiches, abhängig von der jeweiligen Epoche, durch verschiedene Ämter repräsentiert.

Die Zentralisierung des Oberkommandos wurde zur Zeit der Herrschaft der Amorier etabliert (Mitte des 9. Jh.), und so erscheint als Oberkommandierender in Abwesenheit des Kaisers i.d.R. der *Domestikos ton Scholon*. Dennoch zeigen die Quellen, dass in der Zeit davor, sowie auch nach der Affirmation des *Domestikos ton Scholon* die byzantinische Realität vielseitiger war, und daher erscheinen Offiziere, denen spezielle Mandate zugewiesen werden — erkennbar in den Termini *Monostrategos* und *Strategos Autokrator*. Außer diesen verfügte auch der Strategie des jeweiligen Themas über Kommandobefugnisse akkumulativen Charakters. Es handelt sich hier um Amtsträger, die unbestreitbar über die hochrangigste Kommandogewalt verfügten und als solche der Spitze der militärischen Hierarchie angehörten. Allerdings ist nicht ganz klar, ob deren Befugnisse sich unter die Funktionen im Wortsinne subsumieren lassen, bzw. ob die Terminologie ihrer Benennung als Fachterminologie betrachtet werden kann. Dieses Dilemma bezieht sich nicht auf die Strategoi der Themata, da dieser Terminus eine ganz konkrete und spezifische Bedeutung impliziert: es handelt sich um den militärischen und administrativen Statthalter eines Verwaltungsbezirkes, d.h. des Themas. Im Unterschied zu den Monostrategen und Strategoi Autokratores werden die Strategoi der Themata regelmäßig in byzantinischen dienstlichen Ranglisten aufgeführt, den so genannten *Taktika*. Gerade auf der Basis dieses Kriteriums ist es in der Byzantinistik zur Aufteilung der Funktionen in sog. offizielle — d.h. solche, deren Träger in der hierarchischen Ordnung von oben nach unten in *Taktika* aufgeführt werden, und sog. inoffizielle — d.h. solche, über die in den offiziellen byzantinischen Ranglisten keine Angaben existieren, die aber in anderen Quellen aufgeführt werden, gekommen. In der Literatur wird die Meinung vertreten, dass die sog. inoffiziellen Funktionen nicht wirklich Funktionen im eigentlichen Sinne des Wortes sind, da es sich um Benennungen und Befugnisse handelt, die nicht mit Fachbegriffen, sondern mit literarischen Begriffen bezeichnet werden. Dies bedeutet strenggenommen, dass sich hinter diesen Ausdrücken die deskriptive Erklärung der Herrschaft eines byzantinischen Beamten verbirgt.

Die Qualifikation der Terminologie — Mann muss betonen, dass die wissenschaftliche Auseinandersetzung mit dem byzantinischen Staatsapparat in

hohem Maße durch die Terminologie in den Quellen erschwert wird, da byzantinische Autoren ungern von Fachtermini Gebrauch machen. Diese Tatsache wird insbesondere in der Domäne der Bezeichnung von Funktionen (d.h. in der Beschreibung der tatsächlich definierten Macht eines Einzelnen) deutlich, aber nicht nur hier. In der Benennung der obersten Befehlshaber — der Oberkommandierenden über die kaiserliche Armee im Feldzug, in der Expedition oder im Krieg, zeigen die Quellen, insbesondere die narrativen, eine große terminologische Vielfalt: Der Stratege (aber nicht der Stratege des Themas), der Stratopedarch (aber nicht der Stratopedarch — einer der ranghöchsten Offiziere der byzantinischen Armee, aus TE bekannt, dessen Dienst durch Nikephoros II. Phokas etabliert wurde) der Stratelates (aber nicht der Stratelates — Oberbefehlshaber über das Tagma des Stratelates, ebenfalls einer der ranghöchsten Offiziere der byzantinischen Armee, im TE aufgeführt), der Katarchont, der Archont (aber nicht der Archont, der über eine Archontia — der kleineren Einheit der thematischen Ordnung — regiert, der Exarch usw. Die Vorliebe der byzantinischen Autoren, die Funktion eines Offiziers deskriptiv auszudrücken oder mit einem Archaismus zu bezeichnen, oder aber mit einem Terminus aus ihrer Epoche und nicht derjenigen, die sie beschreiben bzw. mit einem Terminus von allgemeinerer Bedeutung, führt zu einer erheblichen Verwirrung beim Versuch, die möglichen Amtsbezeichnungen der Kommandofunktionen zu präzisieren. Daher war es auch am einfachsten, die hochrangigsten Kommandobefugnisse über die Taktika zu definieren, d.h. die aus erhalten gebliebenen Ranglisten bekannten Funktionen mit Recht als Fachtermini zu behandeln. Dennoch weisen einige Tatsachen auf die unberechtigte Exklusivität dieser Vorgehensweise hin.

Zunächst muss festgestellt werden, dass die Herrschaft der byzantinischen Beamten, sei es militärische oder zivile, vom Herrscher ausgeht und von dessen Willkür abhängt, so dass sie als solche nicht durch die entsprechende Funktion geregelt sein muss. Die byzantinische Praxis hat gezeigt, dass es in der Staatsverwaltung nicht zwingend eine Übereinstimmung zwischen Ämtern (aus denen selbstverständlich bestimmte Verfügungsgewalten hervorgehen) und der eigentlichen Befugnis/Herrschaft geben muss. Desweiteren stellen die erhaltenen Taktika keine fertigen und vollendeten dienstlichen Ranglisten dar, welche die Gegebenheiten der Epoche, in der sie entstanden sind, getreu widerspiegeln würden. Die Tatsache, dass diese sich durch ein hohes Maß an Traditionalität auszeichnen, schränkt ihren Gebrauchswert in der Domäne ein, so z.B. die Beurteilung und Bewertung der tatsächlichen Bedeutung einer bestimmten Funktion bzw. ihres Trägers. Andererseits können erhalten gebliebene Ranglisten auch unvollständig sein und beispielsweise die aus anderen synchronen Quellen bekannten Funktionsträger gar nicht registriert haben. Schließlich ist es, wenn man die Meinung akzeptiert, dass den byzantinischen Staatsapparat ein hohes Maß an Anpassungsfähigkeit auszeichnet, was bedeutet, dass dessen Funktionieren oft durch die aktuellen Umstände bedingt war, verständlich, dass der Kaiser von der Möglichkeit Gebrauch machte, Ämter zu benennen, genauer gesagt zuzuweisen, die nicht aus den ordentlichen in den Taktika registrierten Funktionen hervorgingen. Es handelt sich

um spezielle Mandate, welche ziviler Natur (z.B. diplomatische Aktivitäten) wie auch militärischer Natur sein konnten. Da ein Feldzug, eine militärische Expedition und — allgemein gesprochen — Kriegsumstände schon von sich aus Ausnahmezustände darstellen, wurde das Funktionieren der militärischen Organisation oft durch die Zuweisung von ad-hoc-Befugnissen sichergestellt. Diese konnten selbstverständlich auch aus sog. Taktikon-Funktionen hervorgehen, aber nicht nur und nicht ausschließlich aus diesen.

Alle drei Arten von Würdenträgern — der Strategos des Themas, der Monostrategie und der Strategos Autokrator — illustrieren einzelne Etappen in der Entwicklung des Oberkommandos des Kaiserreiches. Ihnen ist die Tatsache gemeinsam, dass mit den erwähnten Termini die militärischen Oberbefehlshaber bezeichnet wurden, deren Kommandogewalt ähnlich oder sogar identisch mit derjenigen war, die seit der Mitte des 9. Jh. aus der Funktion des *domestikos ton scholon* hervorging.

Der Strategos des Themas — Vor der Zentralisierung des Oberkommandos, durch welche die Kommandogewalt des *domestikos ton scholon* erweitert wurde von den tagmatischen auf die Truppen des Themas bzw. der Provinz, dominierten die Strategen der Themata in der militärischen Hierarchie. Obwohl die Quellen keine expliziten Angaben über die Art und Weise machen, auf die die Oberbefehlsgewalt in Feldzügen, an denen die Strategen zweier oder mehrerer Themata mit den Armeen ihrer Bezirke beteiligt waren, reguliert war, herrscht kein Zweifel, dass die Rolle des Hauptkommandierenden vorübergehend durch einen der am Krieg oder Feldzug teilnehmenden Strategen übernommen wurde. Bei der Zuweisung temporärer hochrangigster Befehlsbefugnisse konnte der Kaiser sich von der in der offiziellen militärischen Hierarchie anerkannten Ordnung leiten lassen (welche durch die erhalten gebliebenen Taktika dargestellt wird), oder von seinem eigenen Willen und dem Vertrauen, das er in einen bestimmten Feldherrn hatte; manchmal wurde die Auswahl des Oberkommandierenden auch durch das Territorium, in dem der jeweilige Krieg geführt wurde, bestimmt.

Die Affirmation des *domestikos ton scholon*, welche unter den Amoriern erfolgte (Mitte des 9.Jh.), reduzierte die Kommandogewalt des Strategen auf die Armee seines Heimatthemas. Allerdings zeigen die Quellen, dass es sich hier nicht um eine Regel, sondern eine übliche Praxis handelte. Zur Zeit als die byzantinische militärische Organisation auf einer thematischen und nicht auf einer tagmatischen Armee beruhte, konnten die Kommandobefugnisse des Strategen des Themas nach Bedarf Einheiten aus mehreren Bezirken umfassen. Erst die Professionalisierung der byzantinischen Armee, welche seit der Mitte des 10.Jh. erkennbar wird, führt schrittweise zu einer Einengung der gesamten — sowohl der militärischen als auch der zivilen — Befugnisse der Strategen der Themata. Dabei muss betont werden dass im Laufe der 2. Hälfte des 10. Jh., zur Zeit der ausgeprägten militärischen Expansionen des Reiches in Richtung Osten, die Strategen der grenznahen Themen (μεγάλα ῥωμαϊκὰ θέματα oder μεγάλα ἀκριτικὰ θέματα) Feldzüge in der Zone der arabisch-byzantinischen Auseinandersetzungen anführten, und dabei mit dem *domestikos ton scholon*, dem Repräsentanten des Zentralkommandos, zusammen

agierten. Das Gesagte bezieht sich vor allem auf die Strategen von Anatolikon, Kappadokia und Lykandos, deren Bezirke von hoher strategischer Bedeutung waren, da sie die Durchgänge zum Inneren Kleinasiens schützten. Jedoch forderte die Professionalisierung der Armee die Affirmation eines neuen Offizierskaders, was gegen Ende des 10. Jh. zu Änderungen in der militärischen Hierarchie der Provinzen führte. Seit der Epoche des Nikiphoros II. Phokas, und besonders des Johannes I. Zimiskes, werden die Positionen neuer militärischer Funktionsträger in der Provinz amtlich gemacht, die des Doukas und des Katepano. Da deren Kommandogewalt weitläufige Territorien umfasste, fiel den thematischen Strategen in den neuen Militärsystemen eine niedrigere Position zu, weil sie den Bezirksdoukai und Katepano untergeordnet waren.

Der Monostrategos – Seit der Einführung des thematischen Systems wird der Begriff des Monostrategen in zweierlei Weise gebraucht. Damit wurde der Oberbefehlshaber der von aus zwei oder mehr Bezirken/Themata rekrutierten Soldaten zusammengesetzten Armeebezeichnet. Die Quellen zeigen, dass in der Zeit, zu der die Strategen der Themata in der Militärhierarchie die Übermacht hatten, als Monostrategie aller Wahrscheinlichkeit nach ein Strategie eines Themas mit temporär erweiterten Komandobefugnissen bezeichnet wurde. Andererseits hat die Affirmierung des *domestikos ton scholon*, durch welche im Wesentlichen die Zentralisierung des Militärkommandos im Osten des Reiches durchgeführt worden war, ermöglicht, dass mittels der Zuweisung der Befugnis des Monostrategen fast der gleiche Typ und Rang der Befehlsgewalt auch im Westen geregelt werden konnte. Daher taucht in den Quellen zum Monostrategen das Schlagwort des „Westthemas“ (τὰ δυτικὰ θέματα) auf, unter denen in selteneren Fällen die thrakisch-makedonischen Truppen zu verstehen sind, viel häufiger allerdings die Armeen der Lombardei, Kalabriens und Kephaloniens, welche die Kriegsschauplätze in Süditalien abdeckten. Die Angaben, die in den sphragistischen Quellen zum Monostrategen gemacht werden, bestärken die Annahme, dass sich hinter diesem Terminus eine äußerst spezifische Bedeutung verbergen konnte.

Der Strategos Autokrator – Die inhaltliche Vielfalt der Quellenangaben zum Strategos Autokrator schränken die Möglichkeit ein, diesem Terminus eine präzise Bedeutung zuzuordnen. Obwohl durch dessen Gebrauch ein außerordentlich hoher Grad der militärischen Gewalt betont wird, ist schwer festzustellen, ob es sich um eine besondere Funktion von außerordentlichem Charakter handelt oder nur um die Zuweisung spezieller Befugnisse. Für die letztere Annahme spricht, dass es zahlreiche Nachrichten gibt, in denen die Befugnis des Strategos Autokrator mit dessen Funktion als *domestikos ton scholon* verbunden war. Es ist jedoch bezeichnend, dass die Angaben über den Strategos Autokrator, besonders diejenigen, die sich auf die zweite Hälfte des 10. Jh. und die erste Hälfte des 11. Jh. beziehen, zeigen, dass es zur Verleihung dieser Funktion immer unter komplexen militärisch-politischen Umständen (ehrgeizige Expeditionen, Herstellung oder Verteidigung der byzantinischen Präsenz in einem bestimmten Gebiet, Unterdrückung von Aufständen gegen die zentrale Regierung) kam. Besonders die den Strategos Autokrator begleitende Außerordentlichkeit und der ungewöhnliche

politische Kontext führten dazu, dass dieser Terminus nicht ohne weiteres mit dem des *domestikos ton scholon* gleichzusetzen ist. Allem Anschein nach stellt der Strategos Autokrator keine besondere Funktion dar, sondern eine Art Spezialmandat, durch welches die Kommandogewalt eines Amtsträgers betont wird.

Es ist bezeichnend, dass mit dem Terminus Strategos Autokrator auch die Militärgewalt des römischen Kaisers bezeichnet wurde. Durch den Terminus Strategos Autokrator wird der militärische Charakter des Herrschers hervorgehoben, und so konnte dieser auch durch den Begriff „Soldatenkaiser“ ersetzt werden, bzw. in wörtlicher Übersetzung „alleinherrschender Soldat“ (στρατιώτης αὐτοκράτωρ) welcher von Michael Psellos (Psellos, Chron. II,18) verwendet wurde. Interessant ist, dass auch Michael Attalates in seiner Historia die Usurpatoren des Kaisertitels in zwei Fällen als Strategoi Autokratores bezeichnet (Attal. 23,54) und somit diesen Terminus synonym mit dem Begriff Kaiser (=Autokrator) verwendet. In beiden Fällen handelte es sich um Anführer sog. Soldatenaufstände: mit kaiserlichen Insignien dekoriert, wurde Leo Tornikios 1047. seitens seiner Anhänger in Adrianopel „als Strategos Autokrator verschrien“ (στρατηγὸς αὐτοκράτωρ παρὰ τῶν συνόντων ἀνηγορεύθη); zehn Jahre später wurde Isaak Komnenos in Kastamonu zum Strategos Autokrator proklamiert (ἀναγορεύουσι στρατηγὸν αὐτοκράτορα).